

σσ. 283-287 και σσ. 289-298, ο συγγραφεύς επανεξετάζει την συγγένεια των απόψεων των δύο ανωτέρω στοχαστών προς εκείνες του Άναξαγόρα.

Στό κεφάλαιο υπό τον τίτλο «Λεύκιππος» σσ. 299-315, ο συγγραφεύς επανεξετάζει το πρόβλημα του μή ὄντος μέσα στο ὄν και σε συνάρτηση προς την κίνηση των ατόμων μερῶν του τελευταίου μέσα στην φιλοσοφία του Λευκίππου (Πβ. σσ. 305 κ. ἐξ.).

Στό κεφάλαιο υπό τον τίτλο «Δημόκριτος», σσ. 317-366, ο συγγραφεύς επανεξετάζει μία σχέση διαλεκτική μεταξύ του τυχαίου και τῆς ἀνάγκης πού φαίνεται νά διέπει τήν ανωτέρω κίνηση (Πβ. σσ. 320 κ. ἐξ.).

Στό ὄφρος, τέλος, του καθηγητοῦ κ. Πάνου Παναγιώτου, στό ὁποῖο ἐπενδύεται ὁλόκληρη ἡ πολυεδρική μεθοδική ἀναζήτηση τῶν ἀξιῶν τῆς προσωκρατικῆς διανοήσεως και τό ὁποῖο χαρακτηρίζεται νευρώδες ἀπό τά πυκνά και ἐνίοτε μέ ποιητικό τρόπο διατυπούμενα νοήματα, ὀφείλεται και ἡ ἐπιτυχημένη ἀπόδοση τῶν χαρακτήρων τῶν ἀξιῶν αὐτῶν.

BIRGINIA M. ΓΚΙΟΥΛΗ
ΛΘΗΝΑΙ

S. Panagiotou, ed., *Justice, Law and Method in Plato and Aristotle*, Academic Printing and Publishing, Edmonton, Alberta, Canada 1987, 210 σσ.

Ὁ καθηγητής κ. Σπύρος Παναγιώτου, ἐκδότης του ανωτέρου τόμου, ἐποπτεύει μίαν ἐπαναδιάρθρωση, μίαν διάρθρωση «εἰς δεύτερον βαθμόν» δηλαδή, και μέ αὐστηρότατο φιλοσοφικό τρόπο, τῶν πρακτικῶν του Συνεδρίου του ὁποῖου τό γενικό θέμα ἦταν: "Justice, Law and Philosophy in Classical Athens" (9-10 Νοεμβρίου, 1985) ὑπό τήν ὀργάνωση του McMaster University (Πβ.: "The volume does not reproduce exactly, however, the proceedings of the conference. In preparing their manuscripts for publication, contributors were given the opportunity to make such changes as they deemed desirable, provided that they did not able the thesis proffered at the conference. Most contributors did take the opportunity to revise or expand their original papers", *Preface*).

Ἡ πολυθεματική αὐτή διάρθρωση, τήν ὁποία ἐξασφαλίζει τό βάθος τῶν ἐνασχολήσεων τῶν συνεισφερόντων στον τόμο αὐτόν, πάντως, συνεπάγεται ἕνα ἐνιαῖο πρῖσμα προβληματικῆς. Τό πρῖσμα αὐτό προϋποθέτει ἡ ἐπιτυχῆς κριτική, και πολλές φορές σε συνεργασία, (Πβ. *Introduction*, σσ. 1-15) πού οἱ συγγραφεῖς του ἴδιου τόμου ἀσκοῦν τόσο στό πλατωνικό ὄσο και στό ἀριστοτελικό πρότυπο συλλήψεως τῆς δικαιοσύνης. Ἡ κριτική αὐτή ἀποτελεῖ και τήν προσπάθεια τῆς ἐπιτυχημένης κατανοήσεως τῶν ανωτέρω προτύπων και, ἐπί πλέον, τῶν συναφῶν προς τήν ανωτέρω ἀξία τῆς δικαιοσύνης προβλημάτων πού οἱ ἴδιοι θέτουν μέσα στά προτυπικά αὐτά πλαίσια.

Κατά περίπτωση, λοιπόν, ὁ καθηγητής κ. Brian Calvert ἐξετάζει στό ἄρθρο του "Plato's *Crito* and Richard Kraut", σσ. 17-33, τήν συνάφεια τῶν δύο πλατωνικῶν διαλόγων, τῆς *Ἀπολογίας* και του *Κρίτωνος* σε σχέση προς τό ζήτημα τῶν νομικῶν ὑποχρεώσεων του πολίτη. Εἶναι ἄραγε συνεπεῖς οἱ θέσεις του Σωκράτη ὄσον ἀφορᾶ στό ζήτημα αὐτό μέσα στους δύο αὐτούς διαλόγους; Ἡ θέση του προβλήματος (Πβ. *An Alternative Solution*, σσ. 29-33) μέσα στό ανωτέρω ἄρθρο, και πάντοτε σε ἀναφορά προς συναφεῖς θέσεις του καθηγητοῦ κ. Richard Kraut, ὑποδηλώνει σωκρατικά ἠθικά κριτήρια τῆς γνώσεως πού δύνανται νά ὑπερβοῦν τίς φαινομενικές διαφορές τῆς ἐφρμογῆς τῆς ἀξίας τῆς δικαιοσύνης στην πολιτεία.

Ὁ καθηγητής κ. Spiro Panagiotou ἐξετάζει στό ἄρθρο του "Justified Disobedience in the *Crito*?", σσ. 35-50, τό πρόβλημα τῆς ὑπερβάσεως ἡ μή του νομικοῦ καθεστῶτος τῆς πολιτείας ἐκ μέρους του πολίτη. Τό πρόβλημα αὐτό ἐξετάζεται μέσα στά πλαίσια τῶν δημοκρατικῶν διαδικασιῶν τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηνῶν, τίς ὁποῖες μία συνεργασία τῶν πολιτῶν δύνανται νά χαρακτηρίζει. Ἡ συνεργασία αὐτή συνεπάγεται και τήν λειτουργικότητα τῆς δημοκρατίας. (Πβ. II The Argument from the Special Status of the State-Citizen

Relationship (50d1-51c4), σσ. 44-45).

Ο καθηγητής κ. Reginald E. Allen, έρμηνεύει κριτικά, και ένω εξετάζει τις πλατωνικές καταβολές στο έργο του Hobbes, στο άρθρο του "The Speech of Glaucon: On Contract and the Common Good", σσ. 51-62, τόν διφυή χαρακτήρα της πλατωνικής Πολιτείας: άφ' ενός, τό πρόβλημα της φύσεως αυτής δύναται νά ανάγεται στο προσωπικό συμφέρον τών πολιτών-μελών της, άφ' έτέρου στο κοινό συμφέρον τους. Ο συνδυασμός τών δύο αυτών ιδιοτήτων της Πολιτείας δύναται νά επιτυγχάνεται σύμφωνα προς τήν ένταξη του πρώτου στο πλαίσιο του δευτέρου (Πβ. σσ. 61-62).

Ο καθηγητής κ. Thomas M. Robinson, στο άρθρο του "Professor Allen on Glaucon in the *Republic*", σσ. 63-66, πού grosso modo συμπίπτει προς τό προηγούμενο, εξαίρει τόν λειτουργικό ρόλο του προσώπου μέσα στην άνωτέρω Πολιτεία (Πβ. σσ. 66 κ. έξ.).

Ο καθηγητής κ. Michael C. Stokes, στο άρθρο του "Adeimantus in the *Republic*", σσ. 67-96, εξετάζει τήν ουσία της δικαιοσύνης σέ σχέση προς τόν πράττοντα αυτήν. Τό νόημα της σχέσεως αυτής έμφανίζει χαρακτήρα διαλεκτικό (Πβ. σσ. 85 κ. έξ.). Στόν όρισμό του ύπερβατολογικού αυτού χαρακτήρα και σέ σχέση προς τά μέλη της πλατωνικής Πολιτείας έπικεντρώνεται και ή έρευνα του καθηγητού κ. Stokes.

Ο καθηγητής κ. Brad Inwood, στο άρθρο του "Professor Stokes on Adeimantus in the *Republic*", σσ. 97-103, συμφωνεί grosso modo μέ τόν άνωτέρω έρευνητή, τροποποιεί όμως τά συμπεράσματά του, ένω διακρίνει, τήν έσωτερική συνοχή της άνωτέρω σχέσεως άπό της έξωτερικής (Πβ. σσ. 102 κ. έξ.).

Ο καθηγητής κ. Kenneth Dorter, στο άρθρο του "Justice and Method in the *Statesman*", σσ. 105-122 εξετάζει μέσα στόν πλατωνικό *Σοφιστή* και στόν *Φαῖδρο* τήν φύση της παραγωγής ως συνδυαστικής μεθόδου της προσεγγίσεως του άληθοϋς (Πβ. σσ. 117 κ. έξ.). Η μέθοδος αυτή εφαρμόζει στην περιοχή της λογικής τών μαθηματικών, λογικής, όμως, ή όποία διαφέρει της λογικής τών συλλογισμών. Η μέν πρώτη λογική αναφέρεται σέ ιδέες ποσότητας ένω ή δεύτερη σέ ιδέες ποιότητας.

Ο καθηγητής κ. David Hitchcock, στο άρθρο του "Professor Dorter on Justice and Method in the *Statesman*", σσ. 123-131, διαμορφώνει τά συμπεράσματα του προηγούμενου όταν τονίζει τόν αξιολογικό χαρακτήρα (Πβ. V. Classification and Evaluation, σσ. 129-131) της άνωτέρω μεθόδου τήν όποία ή συνείδηση χρησιμοποιεί μέσα στην διαλεκτική διαδικασία της άνωτέρω προσεγγίσεως χωρίς κατ' ανάγκη και νά επιτυγχάνει τήν προσέγγιση αυτήν έξ ολοκλήρου.

Ο καθηγητής κ. Ernest J. Weinrib, στο άρθρο του "Aristotle's Forms of Justice", σσ. 133-152, έρμηνεύει, και μέ συχνές αναφορές στην νεώτερη φιλοσοφία, τήν άποψη του Άριστοτέλη μέσα στα *Ηθικά Νικομάχεια* περί Διανεμητικής και περί Διορθωτικής Δικαιοσύνης. Ο Άριστοτέλης, ό ίδιος Ισχυρίζεται προτείνει τήν κατανόηση και, συνεπώς, τήν αναδόμηση (Πβ. σσ. 140 κ. έξ.), τών ειδών αυτών της δικαιοσύνης λόγω τών κριτικών Ικανοτήτων μας, παρά τις γενικές αρχές προς τις όποιες σύμφωνα θά πράξομε μέσα στα πλαίσια πού τά ίδια είδη συνιστούν.

Ο καθηγητής κ. Wilfrid J. Waluchow, στο άρθρο του "Professor Weinrib on Corrective Justice", σσ. 153-157, ένω σχολιάζει τό άρθρο του προηγούμενου επανεξετάζει τόν ιδιωτικό νόμο μέσα στο πλαίσιο πού ή Διανεμητική Δικαιοσύνη όρίζει παρά στο πλαίσιο της Διορθωτικής Δικαιοσύνης (Πβ. σσ. 155 κ. έξ.).

Ο καθηγητής κ. Constantine Georgiadis, στο άρθρο του "Equitable and Equity in Aristotle", σσ. 159-172, εξετάζει τό πρόβλημα της έπικειίας σέ συνάρτηση προς τις έννοιες της άξίας και της άρετής μέσα στο άριστοτελικό έργο. Ο ίδιος εξετάζει, σέ προέκταση τών άνωτέρω, τό ποσοστό συμπτώσεως του Ιδεατού νομικού προτύπου προς τό

πραγματικό νομικό πρότυπο μέσα στην κοινωνία (Πβ. σσ. 161 κ.έξ.) πού ή ἐπιείκεια χαρακτηρίζει.

Ὁ καθηγητής κ. Roger A. Shiner, στό ἄρθρο του "Aristotle's Theory of Equity", σσ. 173-191, ἐξετάζει τήν ἐπιτυχία ἢ μή τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου σύμφωνα πρός τήν ἀρχή τῆς ἐπιείκειας (Πβ. σσ. 179 κ.έξ.).

Ὁ τόμος, γιά μιά περαιτέρω ἐρευνητική δραστηριότητα τοῦ ἀναγνώστη, κλείεται μέ σύντομα βιογραφικά σημειώματα τῶν συνεισφερόντων καί μέ πίνακες 1. χωρίων ἀρχαίων συγγραφέων καί 2. πραγμάτων καί ὀνομάτων.

BIRGINIA M. ΓΚΙΟΥΛΗ
ΑΘΗΝΑΙ

Αριστείδη Σ. Φασιανού: *Οι ρίζες της κοινωνικής οντολογίας*, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 316.

Για όσους πιστεύουν πως η Φιλοσοφία, η Ψυχολογία και η Κοινωνιολογία μπορούν να εξετασθούν μέσα από ένα ενιαίο πρίσμα που θα έχει ως βάση του τον άνθρωπο, το βιβλίο τούτο προσφέρει τη δυνατότητα προσέγγισής τους κάτω από μια νέα προοπτική.

Ἢδη ο τίτλος του βιβλίου υποδηλώνει το κύριο ερώτημα που θ' απασχολήσει το συγγραφέα, ορμώμενον κυρίως από το χώρο της Κοινωνιολογίας. Οι επιστήμες που αναφέραμε είναι αλληλένδετες, χωρίς ιδιαίτερα στεγανά μεταξύ τους· «ο ένας τομέας έρευνας υπεισέρχεται στον άλλον. Οι ρίζες τους βρίσκονται όλες μέσα στον άνθρωπο. Κάποια πηγή είναι η μοναδική ρίζα. Η Κοινωνιολογία ως που φθάνει;». (σ. 28).

«Σίγουρα ερμηνεύει το κοινωνικό και κατ' επέκταση τον άνθρωπο» (σ. 28) πιστεύει ο συγγραφέας. Είναι όμως η ανθρώπινη συνείδηση που καθοδηγεί το άτομο μέσα στην κοινωνία, όπως πιστεύουμε μέχρι σήμερα, ή μήπως η συνείδηση καθοδηγείται αποκλειστικά και μόνον από τα κοινωνικά περιβάλλοντα στα οποία καλείται διαρκώς να προσαρμοστεί;

Ο κ. Φασιανός πιστεύει πως η συνείδηση κατασκευάζεται από τις εκάστοτε κοινωνικές διαδικασίες· παρουσιάζοντας δε την οντολογία του προσπαθεί να στηρίξει τη άποψή του αυτή.

«Ο άνθρωπος αποκτά συνείδηση, όταν φθάσει στη δυνατότητα ν' αντιλαμβάνεται (να νοεί) το συμβαίνον» (σ. 9). Υπάρχει επίσης και το ασυνείδητο, που είναι μια «άγνωστη πρωτογενής ύλη που μετατρέπεται σε συνείδηση» (σ. 12). Οι ρίζες της συνείδησης είναι το id (= εκείνο) και η κοινωνική καταπίεση (σ. 10-12). Η συνείδηση και οι ρίζες της είναι αλληλένδετα με το Υπερεγώ, όπως υποστηρίζει και ο Φρόυντ.

Ο κ. Φασιανός όμως φαίνεται να διαχωρίζει τη θέση του και να δέχεται πως οι ρίζες της συνείδησης είναι κατ' εξοχήν κοινωνικές. Επίσης δέχεται τη συνείδηση σαν ένα ενιαίο όργανο, που αποτελείται από την ολοκληρωμένη συνείδηση και το ασυνείδητο. Το ασυνείδητο απωθείται για λειτουργικούς λόγους (σ. 13-21). Οι απωθήσεις που γίνονται είναι δύο ειδών: η πρώτη βρίσκεται στο Εγώ και απωθεί το id, ενώ η δεύτερη βρίσκεται στο id και απωθεί την κοινωνική καταπίεση, δημιουργώντας έτσι το Εγώ. Ο Φρόυντ, ως γνωστόν, δέχεται μόνο την πρώτη μορφή απώθησης (σ. 13).

Μήπως όμως η απώθηση του id δεν είναι ακριβώς απώθηση, αλλά αντικατάσταση;